

Aanmerkingen, ophet veronderstelde vermoogen der koepokstof : om door derzelve inënting, den mensch, voor de wezenlyke menschenpokken te beveiligen.

Contributors

Doornik, J. E., 1777-1837.

Harvey Cushing/John Hay Whitney Medical Library

Publication/Creation

Amsterdam : Van Es, 1801.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/vptbdyj2>

License and attribution

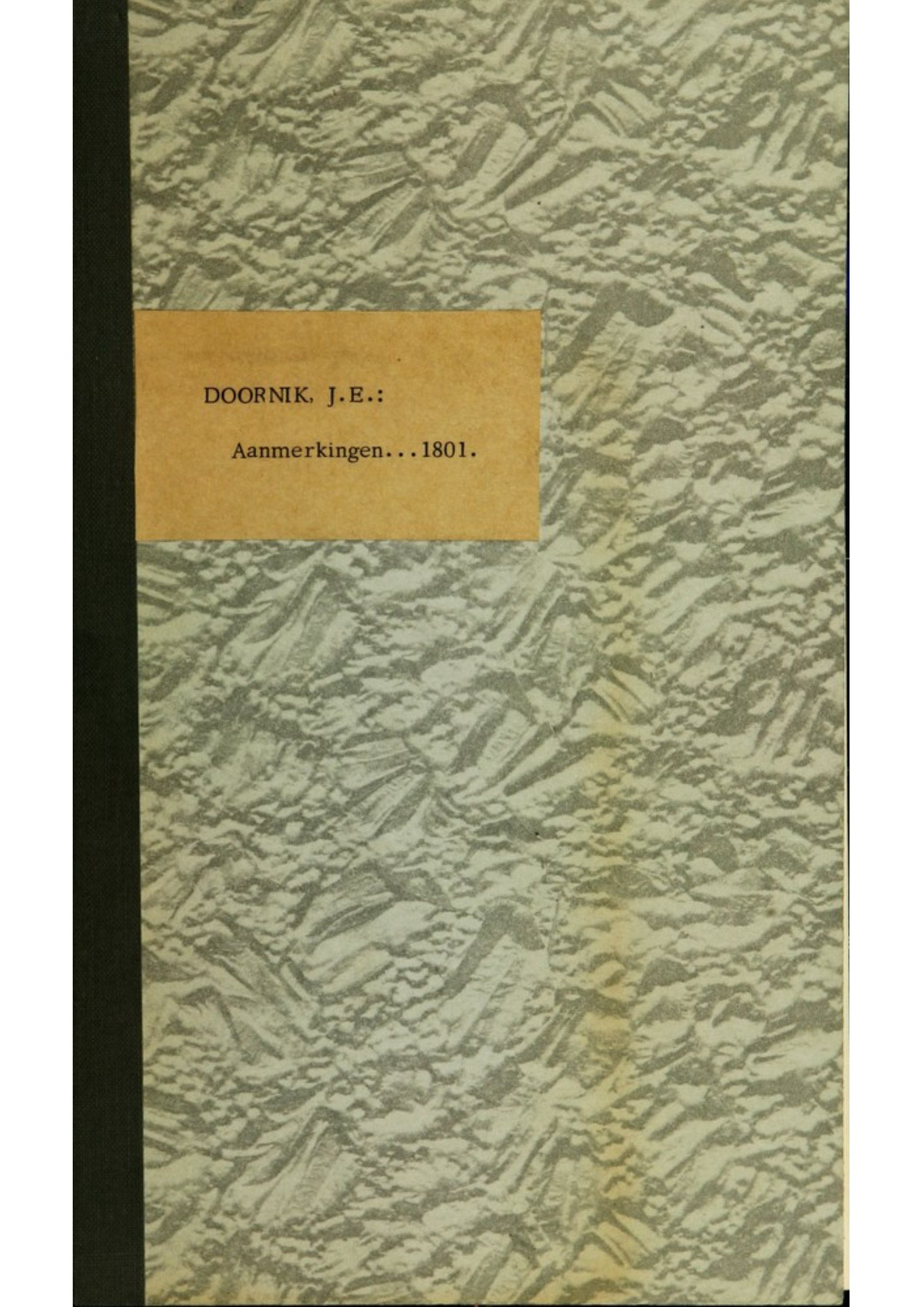
This material has been provided by This material has been provided by the Harvey Cushing/John Hay Whitney Medical Library at Yale University, through the Medical Heritage Library. The original may be consulted at the Harvey Cushing/John Hay Whitney Medical Library at Yale University. where the originals may be consulted.

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

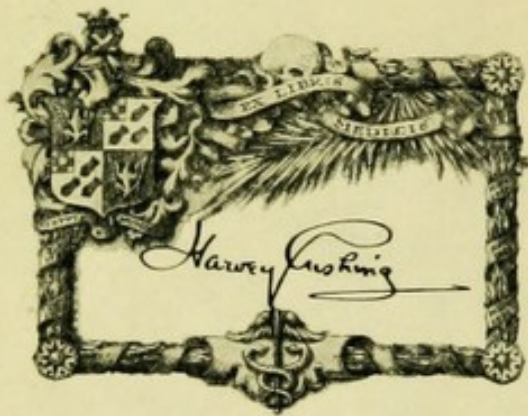
**wellcome
collection**

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

DOORNIK, J.E.:

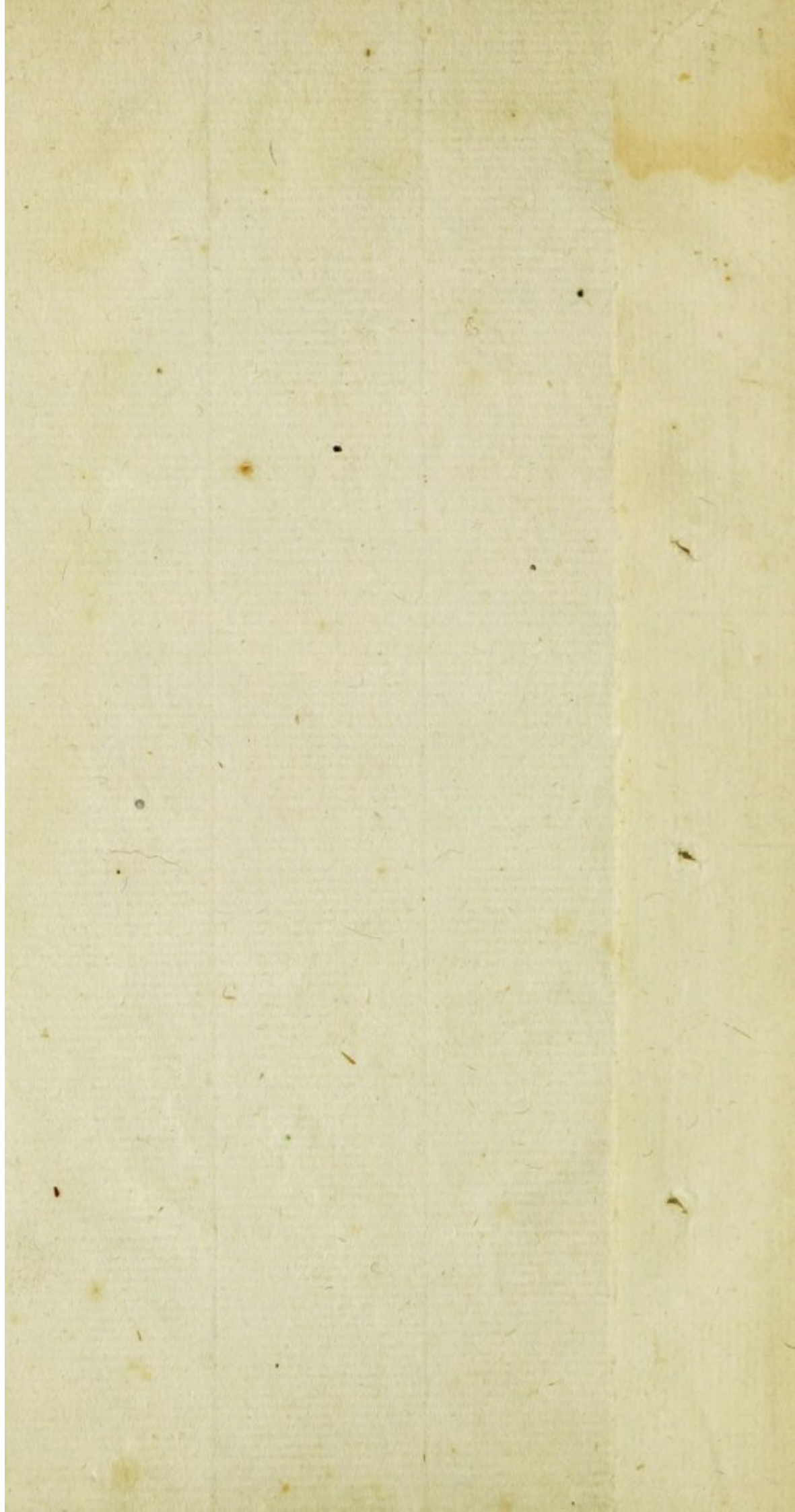
Aanmerkingen...1801.

YALE MEDICAL LIBRARY

Bequest of 1939

617

AANMERKINGEN,

OP HET VERONDERSTELDE

VERMOOGEN

DER

KOEPOKSTOF,

OM DOOR DERZELVER INËNTING, DEN
MENSCH, VOOR DE WEZENLYKE

MENSCHENPOKKEN

TE BEVEILIGEN:

DOOR

J. E. D O O R N I K,

Med. Doct.

Te AMSTERDAM, by

L O D E W Y K V A N E S,

M D C C C I.

AANMERKINGEN

OP HET VERBODEN

VERMOEDEN

DE

KOEFOPKOP

OM DOOR DIERZELVER INZICHTING, DE
MENSCHEN, VOOR DE WERELD

MENSCHENOPKOP

Non ex vulgi opinione, Sed ex vero Judicio.

NOVA

DOOR

J. E. DOORWIJK

Med. Doct.

AMSTERDAMI

LODEWYK VAN DE

MISSE

V O O R R E D E N.

*De overeenkomst welke men meende te vinden tus-
schen eene huidziekte der Koeiën , tegenwoordig Koe-
pokken , door de Engelschen Cowpox , door de Fran-
schen Vaccine genaamd , en tusfchen de Menschen - pok-
ken , deed een Geneeskundige daadelyk tot het vaststel-
len van zoodaanig evereenkomst besluiten ; dit besluit ge-
noomen zynde , wierd het zelve gevolgt , door de begeer-
te , om met deeze Koepokstof door de Inënting proeven
te neemen , om daar door te ontdekken , of niet wel-
jigt deeze stof aan den Mensch ingeënt , eene gelyk-
soortige ziekte met de Menschen - pokken zoude veroor-
zaaken ; Deeze proeven genoomen zynde , voldeed het
geen op dezelve volgde aan de verwagting van der
Proefneemer , in zoo verre , dat hy een gelyksoortige
ziekte met Menschen - pokken meende waarteneemen :
niets meer was er noodig om hem nu tot de veronder-
stelling te brengen , dat deeze beide Ziektens in veelen
opzigte overeenkoomende waaren , en dat men dus door
derzelve inënting den Mensch van de weezenlyke Men-
fchen - pokken konde bevryden : De verdere proeven ,
die hy en vervolgens andere Geneeskundige naamen ,*

scheenen dit gevoelen te bevestigen, waarom zy dan ook dit middel aan de Waereld aanboden, alzoo de ziekte, die op deeze inënting met Koepokstof volgde, gelijksoortig met Menschen-pokken was, en eindelyk dewyl door dit middel, de vatbaarheid om door Menschen-pokken besmet worden, wierd vernietigd.

Op zodanig eene wyze dan onstond deeze geheele nieuwe Geneeskundige stelling, en met dezelve eene nieuwe ziekte voor den Mensch.

Al het geen ik intusfchen over deeze inënting met Koepokstof geleezen heb, heeft my tot op dit oogenblik myne twyffeling aangaande de egtheid van het gestelde niet kunnen ontnemen. Zie daar de eenige rede waarom ik deeze myne aanmerkingen door den druk gemeen maake, hoopende, dat zy of zullen worden opgelost, of door wyze en doorzigtige Mannen in de Geneeskunde gegrond bevonden wordende, anderen moogen strekken, om op dit gewigtig onderwerp nader door te denken.

Het is eerst zeedert weinige Jaaren, dat men eene Huid-Ziekte der Koeiën, welke ED. JENNER onder de Geneeskundige leerde kennen, en die te vooren onder eene andere naam bekend was, *Koepokken, Cowpox, Vaccine* noemd. Deze ontdekking, als gelykfoortige Ziekte met *Menschenpokken*, is het eerste in *Engeland* geschied, te weeten, in het Graaffchap *Glowchester*, en volgens dezelve ED. JENNER heeft deeze Koe-Ziekte niet alleen het aanzien met de *Menschenpokken* overëenkoomende, maar daar en booven zyn de Landlieden van die streek, waar deeze Ziekte voornaamlyk heerscht, in het vast vertrouwen, dat die geene, welke door dezelve aangedaan worden, voor hun leeven bevryd blyven van de natuurlyke *Menschenpokken*. Hier door wierd hy op de gedagte gebragt, om deeze huid-ziekte der *Koeiën* door middel der Inënting aan den Mensch meede te deelen, om hem hier door van de *Menschen-pokken* te bevryden, vooreerst, enten tweede, dewyl de Ziekte, welke op deeze Inënting volgt, van weinig aanbelang is, loopende zy in verre de meeste gevallen, by uitstek gelukkig en zonder eenige zwaare toevallen af.

Naauwlyks was dit nieuw middel van Inënting bekend geworden, of veele Engelsche Geneesheeren

volgde het zelve, en onder deeze voornaamlyk PAERSON Geneesheer van het *St. Georgs Hospitaal* te *London* en WOODWILLE. Beide gaaven zy in 't byzonder een werkje hier over in 't licht, vervuld met den goeden uitslag, welke deeze Inënting der *Koepokken* aan den Mensch gehad had. Tot dien tyd egter was *Engeland* alleen in het bezit van dit Middel, kort hier op volgde *Frankryk* en voornaamlyk de Geneesheeren van *Parys*, welke noch kosten noch moeite spaarden, om deeze *Koepokstof* uit *Engeland* te bekoomen, want onder de *Fransche Landlieden* was deeze huidziekte als een overeenkomstige met *Menschen-pokken* niet bekend; AUBERT, Geneesheer te *Parys* nam zelve het besluit zig naar *Engeland* te begeeven, om daar door ooggetuige te zyn van de proeven van bovengenoemde *Engelsche Geneesheeren*; Zeer vriendlyk wierd hy aldaar door WOODWILLE onthaald, en volgde met deeze allen die geenen welke door hem met *Koepokstof* ingeënt wierden. Na dus deeze Ziekte nagegaan en in haare volle werking beschouwd te hebben, keerde hy weder naar *Parys* en gaf aldaar een Werkje uit onder den Titul van: *Rapport sur la Vaccine, où Réponse aux questions rédigées par les Commissaires de l'Ecole de Médecine de Paris, sur la pratique et les résultats de cette nouvelle Inoculation: broch: de 72 Pag. in 8vo.*

Zwitserland bleef ook niet lang onbekend met deeze nieuwe Inëntingstof en het was voornaamlyk ODIER, Hoogleeraar te *Geneve*, welke de genoome proeven herhaalde, en eene Memorie in 't licht gaf onder den Titul van *Memoire sur l'inoculation de la Vaccine: brochure de 30 pagin: 8vo.*

Wee-

Weenen, Hanover en Berlin, zyn de drie eerste plaatsen in *Duitschland*, in welke men de *Koepokken* heeft ingeënt, hebbende men het gift daartoe van *Parys* ontboden. — *CARENO* vertaalde een Werkje van *JENNER* over de *Koepokken*, en *LENTIN* schreef aan *HUFELAND* dat *STROHMEYER* te *Hanover* 12 Personen met *Koepokstof* had Ingeënt, doch van welke slegts 7 de *Koepokken* bekwamen. Te *Berlin* nam *HEIM* de eerste proef. — De groote *HUFELAND* schynt ook onder die geene te behooren, welke het gestelde vermoogen der *Koepokken*, om door derzelve Inënting voor de wezenlyke *Menschen-pokken* te beveiligen, aanneemen, egter niet in die volstrekten zin, als de voorige genoemden: want hy laat zig dus uit, „ zy (naamelyk de *Koepokken*) vernietigen de vatbaarheid om door de *Menschen-pokken* besmet te worden, doch (dus vervolgd hy) wy weten tot nog toe niet, of wy op de duurzaamheid van dit vermoogen staat kunnen maaken.”

In *Nederland* spreekt men zedert eenige tyd ook met veel ophef van deeze nieuwe Inëntingswyze, blykens de berigten in veele nieuwspapieren; schoon deeze ziekte hier te Lande onder den naam van *Koepokken* (a) even min bekend was als in *Frankryk* of *Duitsch-*

(a) Men kent alhier wel een uitbotting Ziekte der Koeiën, aan de uyers hunnen voornaame Zitplaats hebbende, en Blaar-Ziekte genaamd, dan aan welke tot nog toe den naam van Koepokken niet gegeven is, doch dat deeze Blaar-Ziekte veel overeenkomst heeft met den zoogenaamde Koepokken, wierd my nog onlangs door myn zeer geachte vriend den geleerde Heer J. C. KRAUSS, practiseerend Geneesheer alhier, bevestigd, zynde deeze Blaar-Ziekte door hem zelve waargenoomen.

Duitschland. Onder de Nederlandsche Geneesheeren, welke zig met dezelve onleedig houden, zyn onder andere, A. DIBBETS en C.G. ONTYD, welke de proeven en waarnemingen over de Inënting der *Koepokken*, tot heede in verscheide Landen van *Europa*, in het werk gesteld, byeengebragt en met aanmerkingen vermeerderd hebben. Tot het uitoeffenen zelve deezer Inënting hebben zig voor eenige tyd de Geneesheeren VAN DE LANDE ENDE LEMON, aan den *Raad der Gemeente van Amsterdam* aangeboden, dan in hoe verre zy in hunne genoemene proeven geslaagd zyn, is my onbekend.

Uit de menigvuldige berigten, welke aangaande deeze huid-ziekte aan den dag zyn gekoomen, blykt dus, dat 'er in den omtrek der uyers en voornaamlyk aan de uyers zelve der Koeiën, een uitslag onder de gedaante van verspreide blaasjes, die in den beginnen bleek, blaauw, of loodverwig, en met een ontstoke rand omgeeven zyn, aanwezig is; dat die geenen, welke deeze Koeiën melken, of op een andere wyze behandelen, aan de handen een soortgelyk uitslag bekoomen, en eindelyk, dat deeze uitslag lange onder de Landlieden in het westelyk gedeelte van *Engeland*, bekend is geweest: doch dat men deeze uitslag by de Koeiën plaats hebbende, wil doen voorkoomen als eene overeenkomstige huid ziekte met die van den Mensch, welke men *Menschen-pokken*, *Kinder Ziekte (Variola)*, noemd, en dat derzelve Inënting voor de *weezenlyke Menschen-pokken* beveiligd, is iets dat wel voor eenige teegenwerpingen, die gegrond zyn, vatbaar mag gesteld worden. Dit immers

mers is hoogstwaarfchynlyk , dat , fchoon de bewerktuiging der dieren veel overeenkomst heeft met die van den Mensch , egter de wyzigingen welke hen van elkander in deeze bewerktuiging onderscheiden ; de verſcheidendheid van voedsel , dat by de dieren eenvoudig is , 't zy plantaartig enkel of dierlyk , by den Mensch integendeel , zeer afwifelende en gemengd is ; de levenswyze , de vatbaarheid voor uit en inwendige prikkelingen , welkers gewaarwordingen en daar uit voortvloeiende tegenwerkingen , zeer verſchillend gewyzigd worden ; dat , zegge ik , dit alles een zeer groote verſcheidendheid opleeverd tuſſchen de zelve , met betrekking de verſchynſelen , welke zoo wel in den gezonde als zieken ſtaat plaats hebben.

Het kan dus niet vreemd ſchynen , dat ik voor als nog twyffel aangaande dit vermoogen der zogenaaude *Koe-pokken* , om door derzelve Inënting , voor de weezenlyke *Menschenpokken* , die geene te beveiligen , welke zig aan deeze nieuwe Ziekte by den Mensch wil blootſtellen , want het voorſtel zelve is meer dan vreemd. Evenwel ben ik verre af om de onmoogelykheid van het door de voorſtanders der Koepoks Inënting geſtelde , te willen beweeran , neen de Geſchiedenis der Weetenſchappen heeft ons te dikwerf voorbeelden opgeleeverd van ſtellingen , op nieuwe ontdekkingen gegrond , welke in den beginne ſterk wierden beſtreeden , doch naderhand met de verſchynſelen der Natuur bleeken overeenkoomende te zyn. Al het geen ik dus tegen het geſtelde der *Koe-pokken* en derzelve Inënting aan den Mensch in-

breng, moet men niet beschouwen als voorkomende uit zucht tot tegenspreken, of uit eene minagting voor nieuwigheden, maar wel als eene begeerte, om door de beantwoording en oplossing myner tegenwerpingen en twyffelingen, van myne als dan plaatshebbende dwaaling te rug gebragt, en op den weg der waarheid geleid te worden.

Om nu zonder veele omweegen en verdere voorafpraaken, daadelyk tot de zaak zelve te koomen, zal ik beginnen met een vergelyk te maaken tusschen de hoofdzakelyke verschynselen, welke by de Inënting der *Koe- en Menschenpokken* plaats hebben, en hier op laten volgen, 't geen ik denk op deeze verschynselen en derzelver weinige overeenkomst te kunnen aanmerken.

VERGELYKENDE TAFEL, TUSSEHEN
DE VERSCHYNSELEN, WELKE BY DE
KOE- EN MENSCHEN-POKKEN
PLAATS HEBBEN,

1°. De <i>Koepokken</i> deelen zig niet mede door <i>Miasmata</i>, nog door den uitwaasfening van het lichaam der Zieke. — Het is niet voldoende de huid met het <i>Koepokgift</i> aan te raaken, want alsdan volgt 'er geene mededeeling van het gift op, maar men moet de opperhuid scheiden, waardoor het gift daadelyk in aanraking komt.	1°. De <i>Menschen-pokken</i> deelen zig mede door <i>Miasmata</i> en door de uitwaasfening van het lichaam der Zieke. — [de huid met het <i>Menschelyk pokgift</i> in aanraaking gebragt, kan de besmetting ten gevolge hebben,
2°. Herhaalde maalen kan men de <i>Koepokken</i> bekoomen, en de Inënting derzelve kan den Mensch daar voor niet bevry-	2°. Wanneer men, het zy door den natuurlyke weg, het zy door de Inënting, de weezenlyke <i>Menschen-pokken</i> bekooft, be- den

den. — Dit verschynfel is niet zeldzaam met deeze pokken, maar in tegendeel zeer algemeen.

3°. Het *Koepokkengift* is niet vatbaar om zig met de *Menschen-pokken* te vereenigen, en wanneer men deeze giften te gelyker tyd aan dezelyc Persoon inënt, behouden zy beiden hunne kenfchetfende teekenen.

4°. Het kenteeken van het gezwel door de Inënting der *Menschen-pokken*, verschild zeer van dat door het *Koepokkengift* veroorzaakt, en wanneer men op den zelve dag, aan den eene arm het *Koepokkengift* en aan den anderen arm het *Mensche-pokkengift* ingeënt heeft, zoo behouden de twee giften hunne van elkander verschillende kenfchetfende teekenen, geduurende den geheele loop der Ziekte. De *Koepokken* veroorzaken, in geënt door een eenvoudige prik met het Lancet, een volmaakt cirkelvormig gezwel, dat wel omfchreeven is, welks randen verheeven en gelyk afgefneeden zyn, en welks oppervlakte na de eerste daagen aanhoudend plat blyft.

5°. Het vogt in de puist van den *Koepok* bevat is doorgaans, zoo niet altoos, weiächtig tot aan het einde. De daaropvolgende korst is ruuw en hard, en gelyk van oppervlakte, de kleur is naar het bruine hellende.

hoord het onder de zeldzaame gevallen wanneer men die ten tweedemaale krygt.

3°. Het *Menschen-pokkengift* vermengd zich met het pokkengift van een ander Mensch, alzoo het het zelve gift is.

4°. Het gezwel door de Inënting der *Menschen-pokken* veroorzaakt, neemt dan eens de gedaante van een rondagtige puist aan, dan weder verspreid het zig over langs over de huid, of word hoekig en onregelmatig, of is ten eenmaal misvormd door tallooze puisten.

5°. Het vogt in de puist der *Menschen-pokken* bevat, is een volmaakte lymrige en paerlkleurige etter. De daarop volgende korst is niet zeer hart, van een eenigzints ongelyke oppervlakte, hebbende een kleur tusfchen het asgrauw en bruin in. 6°.

- 6°. De *Koepokken* gaan over van het viervoetige dier tot den Mensch en omgekeerd.
- 7°. De *Koepokken* kunnen medege- deeld worden aan de Menschen, die de *Menschenpokken* gehad hebben.
- 8°. Gedroogd *Koepokkengift* heeft zeldzaam de *Koepokken* ten gevolge, en dit zelvde gedroogde gift verliest deszelfs vermoogen door de minste warmte.
- 9°. Na den derden dag der Inënting met *Koepokstof*, zoo is de plaats waar dezelve geschied is een weinig verheve, welke verhevenheid zig laat gevoelen, wanneer men met den vinger daar over heen strykt.
- De 4de dag neemt deeze verhevenheid of dit gezwel een helder roode kleur aan. Tegen deezen tyd kan men reeds met het bloote oog de opzwellig der opperhuid onderscheide, en zien dat het middenpunt der puist welke geformeerd word, verhevener is als het overige.
- De 5de en 6de dag neemen deeze verschynfelen schielyk toe, in welke tuschenruimte van tyd een blaasje gevormd word, wiens toppunt rood is en zig in een punt verheft,
- 6°. Dit verschynfel heeft met de *Menschenpokken* geen plaats.
- 7°. De Menschen die éénmaal de *Menschen-pokken* gehad hebben, 't zy door de natuurlyke weg 't zy door de Inënting, zyn voor hun leeven, in verre de meeste gevallen, voor de *Menschenpokken* bevryd.
- 8°. Gedroogde *Menschen-Pokken*, die maar even met de waassem van den mond zyn bevoctigd, besmetten, en deelen de Ziekte meede; en deeze zelve gedroogde *Menschenpokken* met laauw water verdund, verliezen hier door hun besmettend vermoogen niet.
- 9°. De 1ste dag na de Inënting met *Menschen-pokken*, is het wondje door de Inënting met een naald of de punt van een lancet gedaan, een weinig opgezet en gerimpeld, derzelve kleur is geelagtig bruin.
- De tweede dag zyn de steekjes genoegzaam even eens, veeltids evenwel ziet men een klein rood vlekje rondsom, en de wondjes duidelyk.
- De 3de dag van gelyke, zomwyle verdwynd een of ander gegeevene wondje, en komt daarna weder te voorschyn.
- De 4de dag vermeerderd by sommige steekjes de roode kring, by sommige verminderd dezelve. Als men er met den vinger over heen voeld, ontdekt men eene verhevenheid. Veeltids is er van tyd tot tyd

bevattende reeds eenig vogt, op tyd sterke jeukte en prikkeling by, het einde der 6de dag neemt het gezwel deszelfs eigenartig aanzien aan. Het middenpunt van het gezwel zakt in, en deeze inzakking blijft tot de korstmaking, op die zelve tyd verheffen zig de boorden of randen en zwellen, beflaande nu een grooter veld of uitgebreidheid. De uitvaating (epanchement) der stoffe, welke deeze zwelling veroorzaakt, is zeer merkbaar, alsdan is de roode kleur over de geheele puist verspreid.

De 7de dag word de zwelling grooter, schoon dezelve op 'taan zien weinig veranderd, het middelpunt word helder rood, doch aan de oppervlakte der randen of boorden, verdwynd dezelve langzaam aan.

Den 8ste en 9de dag word die roode kleur, welke de voorige dagen het middenpunt des puist versde, donker, hellende tot het bruine over. De boorden van het gezwel koomen nu tot derzelve meeste groote, zyn grysagtig wit; zomwyle is de kleur van het geheele gezwel op dien tyd een dof wit. Deszelfs middepunt blijft nu alleen kenbaar door een meer ingedrukt punt als het overige des gezwels, en de puist is nu nergens rood als aan den omtrek.

Van den 9de tot de 11de dag is het aanzien der puist genoeg-

Zomwyle is er geene jeukte dan na dat men er met den vinger over heen gestreeken heeft. Zomtyds vermeerderd die jeukte, en word pynlyk, zig over den geheele arm verspreidende, en voornaamelyk in den oxel zig vestigende.

De 5de dag is doorgaans een blaasje zichtbaar, dit blaasje is onregelmatig van gedaante, de kring vergroot, en verwydert zig evenwydig om het zelve. De jeukte, pyn in de armen en den oxel vermeerderen.

De 6de dag neemen de blaartjes en kringen in groote toe, nu en dan koomen er nog een tweede en derde in den roode kring. By veelen vermeerderd de pyn in de oxels, ook worden de klieren wel eens dik en pynlyk.

De 7de dag verheffen zig byna alle toevallen. De blaar word grooter, in het midden als ingedrukt, hebbende een blaauwagtig vlekje, terwyl de randen uitpuilen, de vlekken of kringen zetten zig meerder uit, by zomnigen loopt de kring als een golving voort, behouden de grootste roodheid aan den uiterste rand, terwyl de kleur bleeker word om den blaar. Veele puistjens doen zig op in deezen vlek en rondom den blaar. — Deeze dag is niet zelden met koorts vergezeld — de adem is meerder ruikende, de sijnak in den mond onaangenaamer, pyn in de keel en huivering doen zig tevens op.

zaam dezelve, alleen met dit onderscheid, dat de in grooter hoeveelheid afgescheide stof de randen opligt, welke daar door zwellen en gespannen staan, en een kring om het middelpunt, welke plat blyft, vormen.

Van den 11de tot den 12de dag begint het middelpunt op te droogen, en neemt het aanzien van een korst aan, deeze korstmaking gaat trapsgewyze voort van het middelpunt na den omtrek.

Tegen den 14de en 15de dag is de geheele puist in een korst veranderd, meer of minder donker bruin van kleur, die langzaam aan dikker word.

Deeze zyn de gewoone verschynfelen welke na de Inënting der Koepokken plaats hebben, evenwel vatbaar voor eenige wyzigingen; — de hoeveelheid van puisten is ook onderscheide, — tegen den 7de en 9de dag heeft er somwylen koorts plaats, en eene meer of min ligte ongesteldheid, doch die evenwel niet lang aanhoudt.

Wy zullen nu deeze vergelyking tusfchen *Koe en Menschenpokken* meer ontleeden, en nader in overweeging neemen.

De 8ste dag worden de Inëntingsblaartjens grooter en de paarfche of blaauwe vlakken zigbaarder. Alle de overige omftandigheden vermeerderen of blyven in dezelve staat.

De 9de dag worden de blaaren verhevener, de stof in dezelve bevat dikker, minder doorfchynende, in die geen en welke vry vol zullen worden, koomen zeer veele puistjens in den omtrek. De arin zwelt op die plaats door den ontfeking, en word pynlyk. By de meesten neemt men op dien tyd waar, koorts, styfheid, pyn in de rug, duizeling, braaking en andere toevallen als pyn in de keel enz.

De 10de dag vermeerderen doorgaans de kringen om de wondjens, de blaar verheft zig, de stof word ryper.

De 11de dag vermeerderd de etter in de blaaren, en deeze zwellen, de blaauwe kuiltjens verdwynen of zoo dezelve blyven is hunne kleur meer geelagtig.

De 12de dag houden de blaaren aan met zwellen en de klier word pynlyk

De 13de dag bevat de blaar rypen etter, en bekorst by de meesten vooral als de blaar doorbreekt.

De 14de 15de en volgende dagen verdwynen, na evenredigheid, de meeste opgenoemde toevallen, de pokjens worden ryp naar maate de daagen der uitbotting, droogen weg zonder zweering, of verdwynen.

Wat

Wat *het eerste* aangaat: nog door de besmetting van den Dampkring, nog door de besmetting van reeds met deeze Ziekte aangetaste Koeiën, door de uitwaasfeming uit derzelve longen of van de huid, word deeze Ziekte voortgeplant, maar alleen, wanneer men de stof in de puist vervat, door het maaken van een wondje in de opperhuid, mededeeld, en zodaanig eene dierlyke Ziekte, moet nu voor een Menschen Ziekte beveiligen, die zig met deeze dieren poksmet doet inenten.

Een ieder, die dit gesteldé napeinst, moet immers in twyffeling gebragt worden aangaande de egtheid deezer nieuwe Geneeskundige stelling. Hoe veel te meer een Geneeskundige zelve, in wien daadelyk de gedagte moet opkoomen, 1°. op welke eene wyze tog eene, nog door den Dampkring, nog door een lichaamyke uitwaasfeming besmettende Ziekte, welke van een gras eetend viervoetig Dier, komt, eene door beide deeze wyze voortgebragt wordende Ziekte, kan mededeelen en voor dezelve behoeden. Immers word er verondersteld dat de *Koepokken* aan den Mensch ingeënt, eene, met de *Menschenpokken*, in veelen opzigten overëenkomstige Ziekte voortbrengh, en de dus ingeënte Mensch voor de eigenlyke *menschenpokken* beveiligh. 2°. Hoe kan deeze stelling immer beweezen worden, want al voerd men my tegen, dat, daar wy volmaakt onweetende zyn, omtrent den aart van het besmettende pokkengift, wy dus ook niet kunnen nagaan op welk een wyze zig dit in het geval der ingeënte *Koepokken* toedraagt, en het mogelyk is, dat het gestelde waar
zy,

zy, schoon wy van de wyze hoe, onkundig zyn, zoo mag ik evenwel antwoorden, dat het de pligt van ieder Natuurkundige is, de oorzaaken aller Natuurverschynfelen op te spooren, om dus een leidraad te hebben, volgens welke hy zyne kundigheden regelmatig kan vermeederen, iets, 't geen ik niet begryp hoe zulks in dit geval, moet worden aangevangen, en in welk ik gaarne zag, dat men my onderwees, en op den goeden weg hielp, en zoo lang ik nog niet verder in deeze tegenstrydigheid worde voorgelicht, zoo redeneer ik op de volgende wyze. —

Tot het bestaan van *Menschenpokken* word vereischt een besmettende stof, door de lucht, door de uitwaasfeming van een Mensch, aan deeze Ziekte leggende, of door een andere wyze medegedeeld. Deeze besmettende stof noemt men pokstof, en deeze alleen is in staat die Ziekte te doen gebooren worden, en geen ander smetstof van welk een aart ook; een blyk dat deeze smetstof in aart van alle anderen verschild, als van roodvonk, maazelen, venerifche pokken, schurft, pest, enz.; er is geen ander stof in de Natuur, welke die verschynfelen in of aan het menschelyk Lichaam kan doen plaats hebben, die by de *Menschenpokken* waargenoomen worden, als de pokstof zelve, wil men dus deeze Ziekte bekoomen, zoo moet men zig aan een der middelen bloot stellen, in welke deeze stof bevat is.

De zoogenaamde *Koepokken* verschillen van de *Menschenpokken* wat derzelve Natuur aangaat, door
 twee

twee der gewigtigste eigenschappen. 1°. Door dien zy als smetstof in den Dampkring niet aanwezig zyn, en dus nooit een Morbus épidemicus kunnen worden. 2°. Door dien zy, nog door de uitwaasfening, nog eenig ander middel, waar door de *Menschenpokken* befmettend zyn, een Contagium of smetstof zyn. — Dat zy door de Inënting puisten en de overige verschynfelen veroorzaaken, bewyst niets ten opzigte de overëenkomstige Natuur met de *Menschenpokken*, want andere uitbottingen die hemelsbreedte van de *Menschenpokken* verschillen, kunnen op die wyze medegedeeld worden. 3°. Regeeren de *Menschenpokken* épidemisch, en dat niet Jaarlyks, maar veelyds verloopt er een tydvak van 4 Jaaren, in welke zy enkel contagieus van den eenen Mensch op den ander overgaan, doch niet épidemisch werken. — In het geval van hunne épidemische aanwezigheid, zoo beginnen zy tegen de Lente zig te vertoonen, sterker tegen de Zomer, verminderen in de Herfst, en verdwynen by de volgende Winter, tegen den aanstaande Lente wederom haar loop beginnende (a). Zomwyle neemt deeze Epidemie een geheel anderen loop, beginnende zig tegen den Winter te vertoonen, in welk geval zy zoo veel te erger woed. — De *Koepokken* nu, als geen Morbus épidemicus zynde, regeeren dus al zodanig niet, nog Jaarlyks, nog om de 4 of meer Jaaren, maar koomen ten voorschyn, wanneer de Koeiën uit

(a) Zie VAN SWIETEN Comment in H. Boerhaave Aphor. de Cogn. & Cur. Morb. T. 5 Pag. 4.

uit de stal in het veld gebragt worden , en dit gebeurt ieder Jaar , en by het aanweezen deezer Koe-Ziekte zyn gepaard een dunne afgang en koortfige aandoening , gevolgen die zeer gemakkelyk en met grond van de verandering van voedsel en van Luchtgefteldheid kunnen afgeleid worden , in plaats van droog hooi , wortelen en kool , worden zy nu gevoed met levendige kruiden. In plaats van een bedompte stal en weinig ververscht wordende lucht , koomen zy in een uitgestrekt veld en in een natuurlyke warme frifche lucht ; languida jam (zegt van Swieten) in Stabulis armenta, dum ad prata ducuntur, gramineis fuccis pulcherrime purgantur ab illis, quae hyemali tempore Congesferant, & brevi optime nitent pinguedine, & gramineo lacte ejusve Sero Salutarem adeo humano generi, Medelam praebent. (b)

Wat aangaat, dat de *Koepokken* niet befmettende zyn door een enkele aanraaking, maar daar toe een fcheiding der opperhuid noodzaakelyk is, iets 't welk by de *Menfchenpokken* geen plaats heeft, wordende zulks onder anderen beweezen, door de wyze van Inënting by de Chineefen gebruiklyk, welke de rooven, (dus drooge ftof) der puiften zig van de huid van een gezond Kind affcheidende, en van een goede aart zynde, (*variolaë discretæ*) in een porcelein welgeflooten bakje bewaaren, en gebruikt wordende, twee of drie van deeze rooven neemende, die tot poeder maakende, en in een brokje *Muscus*, ter

groot-

(b) l. l.

groote van een grein, inwikkelen met een lapje ca-
toen, een soort van pastille vormende, in de neus
van het inteënten voorwerp steeken, zoo zal ik hier
over niet breedvoeriger weezen, alleen aanmerken-
de, dat dit verschil niet bestaan konde, was de *Koe*
en *Menschenpokstof* een gelykfoortige smetstof.

Wat het *tweede* aangaat: van ouds af, hebben Ge-
neeskundige waargenoomen, dat onder de besmetten-
de Ziekte stoffen, veelen, ten minste sommige, de
Mensch eenmaal aantasten, en hy dan andermaal
voor dezelve ongevoelig is, en onder deeze smet-
stoffen, behoord de *Menschen pokstof*, welke een-
maal den Mensch aangetast hebbende, voor een an-
dermaal geen vermoogen op hem heeft, ten minste
zyn die voorbeelden zeer zeldzaam. (a)

Wanneer men aan het woord Ziekte het volgende
faangesteld denkbeeld hegt, dan is dit verschynfel
niet moeilyk te verklaaren; te weeten, tot het daar-
stellen eener Ziekte word vereischt. 1°. De wer-
king der naaste ziekte oorzaaken. 2°. De terug-
werking der levenskracht op die zelve oorzaaken;
waar door het lichaam dezelve gewaar word, en
zoodanig wyzigd, dat zy onder eene dierlyke indi-
vidueelen form daargesteld worden. (b)

Deeze bepaaling aangenomen zynde, volgt, dat
wannen een smetstof eenmaal als naaste Ziekte oor-
zaak op het menschelyk lichaam gewerkt heeft, en
de levenskracht, door dezelve gewaar te worden;
op

(a) VAN SWIETEN, I. I. T. 5. Pag. 10-14.

(b) HUFELAND, Ideen uber Pathogenie.

op die terug te werken en te wyzigen, de daarmede overeenkomstige Ziekte heeft voortgebracht, dat dan op een' anderen tyd, de herhaaling van die zelve ziekte oorzaak aanwezig zynde, de levenskracht dezelve andermaal niet gewaar word, op dezelve dus ook niet terug werkt, en er dus geene Ziekte volgt.

De *Menschelyke pokstof* nu als naaste Ziekte oorzaak op het menschelyke lichaam werkende, behoort onder die smetstoffen, welke eenmaal de daarmede overeenkomstige Ziekte ten gevolgen hebben, en voor welke de levenskracht op een andermaal ongevoelig is geworden; verschillende dus in deeze eigenschap van de *Koepokstof*, by welke het niet zeldzaam is, maar zelfs algemeen, dat die herhaalde maalen aan den mensch kan medegedeeld worden, en dit verschil toond volgens myn oordeel op een onbetwistbaare wyze aan, hoe zeer deeze beide stoffen in aart van elkander onderscheiden zyn.

Wat het *derde* aangaat: hier in staat dit gelyk met alle uitbotting Ziektens; *Maazelen* en *Menschenpokken*, by een en dezelfde Mensch gelyktydig aanwezig, doen ieder hunnen byzonderen loop af, eger zal door deeze verbinding het gevaar voor den lyder des te grooter zyn. — Zoo nu intusfchen de *Koepokken* met de *Menschenpokken* eene gelykfoortige Ziekte was, zoo moesten die beide smetstoffen zich immers laten verbinden, en ééne Ziekte voortbrengen, welke, schoon in zoo verre door deeze verbinding moogelyk eene byzondere wyziging ondergaan hebbende, overeenkomstig was met de

Men-

Menschenpokken, want hoe anders zal deeze *Koepokstof* by den Mensch de vatbaarheid voor een andermaal plaatshebbende besmetting van *Menschenpokken*, uitdelgen. — En evenwel zien wy het tegendeel; — De beide stoffen laten zig niet verëenigen, en zoo beiden aan het zelve Mensch Ingeënt zyn, blyven zy van elkander afgescheiden, en doen beiden verschynfelen ontstaan, welke aan ieder in het byzonder eigen zyn. — Op welk eene wyze moet men te werk gaan, of welk een leidraad moet men volgen, om hier door tot het besluit te koomen, dat *Koepokken*, aan den Mensch Ingeënt, hem voorde eigenlyke *Menschenpokken* beveiligen?

Wat het *vierde* aangaat: dit verschynfel is niets nieuws in de Geneeskunde. Ieder Ziekte stof, welke door Inënting kan medegedeeld worden, doet die verschynfelen ontstaan, welke aan die stof, door het lichaam gewaar geworden, opgenoomen en gewezigd, eigen zyn. De pokstof zal nooit den pestbuil veroorzaaken, het Venusgift nooit een uitbotting vormen, welke in aanzien en loop der Ziekte, de *Menschenpokken* gelykt — hier in staan de zoo genaamde *Koepokken*, aan den Mensch Ingeënt, gelyk met de genoemde, en evenwel wil men een overeenkomst veronderstellen tusfchen beide stoffen, en door de laatste de eerste uitdelgen, zonder daar van gegroundene redenen op te geeven; want de verzekering, dat de gestelde beveiliging voor de *Menschenpokken*, door de Inënting met *Koepokken*, plaats heeft, word door voorbeelden tegengesproken, en de genomen proeven van Menschen die de verschynfelen,

op de Inënting dier *Koepokken* volgende, doorgeftaan hebbende, en nu met *Menschenpokken* Ingeënt wordende, voor dezelve onvatbaar wierden bevonden, bewyft niets. 1°. Dewyl deeze genoomen proeven moeten geftaafd worden met gedugte bewyzen, dat zodanig eene te voren nooit de *Menschenpokken* gehad heeft, 't zy in den baarmoeder, 't zy kort na de geboorte, 't zy in 't vervolg van tyd; Hoe veele voorbeelden zyn 'er immers van Menschen die in eene epidemifche pokbesmetting, één, twee, of drie zweeren gehad hebben, welke de egte teekens van *Menschenpokken* droegen, dan welke gemakke-lyk over het hoofd konden gezien worden door de zagtheid der Ziekte, hoe veele voorbeelden van pokkoorts zonder uitbotting, en die evenwel die geen beveiligd heeft voor een tweede besmetting, welke dezelve gehad heeft. 2°. 100 Menschen by voorbeeld die nooit de *Menschenpokken* gehad hebben, en aan een epidemifche pokbesmetting blootgefteld zynde, zullen nu alleen deeze Ziekte niet bekoomen, dewyl of de nodige graad van prikkeling aan de zyde der fmetstof, of de nodige graad van terugwerking aan de zyde des lichaams aan de besmetting blootgefteld, ontbreekt, twee omftandigheden die de Ziektekunde, (Pathologia) ons leerd dat plaats moeten hebben, zal 'er eene Ziekte ontftaan — kan zulks niet gemakke-lyk in het bovengenoemde geval gefchieden? 3°. Deeze mangel aan verbinding der twee Ziekte oorzaaken, kan ontftaan zyn door de wyziging welke het geheel werktiglyke van het lichaam, dat de *Koepokken* door-ge-

gestaan heeft, ondergaan heeft. — Hoe menigmaal ziet men, dat een nog niet gepokt hebbende Mensch, in de de besmetting der *Menschenpokken* zynde, na een korten tyd te voren een ander epidemische Ziekte, als het Roodvonk of Zinkingkoorts gehad te hebben, op dien tyd onvatbaar blyft voor de besmetting, en niet dan eenige tyd daar na by eene nieuwe besmetting de *Menschenpokken* bekomt; Intusfchen zal geen Geneeskundige staande willen houden, dat het Roodvonk, schoon in Natuur van *Menschenpokken* zoo zeer verschillende, het vermoogen heeft om onvatbaar voor deeze Ziekte te doen worden.

Wat het *vyfde* aangaat: het vogt, in de puisten der *Koepokken* bevat, geeft duidelyk te kennen, dat dezelve niet tot den staat van etter komt, dewyl het alle eigenschappen van etter ontbreekt, en hier uit blykt ook, dat de ontsteking, welke plaatselyk door de Inënting met *Koepokken*, bestaat, niet tot zodanig eene behoord, op welk een ettermaaking, zoo als in de *Menschenpokken*, volgt — De stof in tegendeel in de wezenlyke *Menschenpokken* bevat, is lymig, geelagtig van kleur, in een woord, een volmaakte etter. — Welk een verschil tusfchen een der voornaamste uitwerkfelen, van het pokgift! en niettegenstaande dit alles, wil men beweeren, dat *Koepokken de Menschenpokken, dat is de vatbaarheid voor de zelve, uitdelgt.*

Wat het *zesde* aangaat: kan men immer uit dit verschynfel eenige overeenkomst aantoonen tusfchen deeze beiden pokken? is dit verschynfel niet eerder

een bewys van verscheidenheid tusschen beide Ziek- tens? een bewys dat zy beide van eene byzondere Natuur zyn, en niets met elkander gemeen hebben? en beiden van geheel andere oorzaaken afhangen? Zoo de *Koepokken* eene met de *Menschenpokken* overëenkomstige Ziekte is, waarom heerschen zy dan ook niet epidemisch? waarom besmetten zy dan ook niet door de uitwaasfeming? de voorstanders der *Koepok-Inënting*, kunnen my niet wel antwoorden, om dat het *Koepokgift* van een anderen aart is, want welk bewys kunnen zy uit de geschiedenis der Geneeskunde aantoonen, dat ooit het denkbeeld is opgekomen, om met een Menschelyk smetstof, veel min met een dierlyk, een ander smetstof van een byzondere Natuur te verdelgen, een smetstof immers, als oorzaak eener Ziekte, verschild van een ander smetstof als oorzaak eener Ziekte, hier in, dat zy, als verschillende oorzaaken, ook verschillende gevolgen hebben, en zich nooit zoo kunnen verëenigen, dat door deeze verëeniging een der beide uitgedelgt, en de vatbaarheid van de zyde des lichaams om dezelve andermaal gewaar te worden, vernietigd word; tot nu toe ten minste heeft men nooit getragt om met venusgift *Menschenpokken* (*variolaë*) te doen gebooren worden, veel min dezelve daar door uit te delgen, tot nu toe heeft ieder smetstof zyne byzondere verschynselen doen ontstaan; maar nu wil men ons bewyzen dat eene Ziekte, in allen opzigten hemelsbreete van *Menschenpokken* verschillende, evenwel dezelve kan te weeg brengen, ten minste verschynselen doen gebooren

worden, die zeer veel overëenkomst met dezelve hebben, en door Inënting de vatbaarheid voor dien weg neemen, ik vergelyk deeze onderstelling in veele opzigten by die van S. L. MITCHIL, die ons tragte te doen gelooven, dat het *oxyde gazeux d'azote* de oorzaak van alle befmettelyke Ziekten zy, zig in alle bogten wendende, om, tot ftaaving van dit zyn gevoelen, voornaamelyk aan te toonen, dat de fpyverteering in de eerfte weegen, een Chemifche bewerking is enz.; dan te regt merken Schryveren der Scheikundige Bibliothek aan, dat, wanneer GAUBIUS eens opftond, en deeze lucht-pathologie befchouwde, bedroefd zoude uitroepen, *heu quantum mutatus ab illo!* (a)

Wat het *zevende* aangaat: dit geftelde toond onwederfpreeklyk aan het verfchil, welk er bestaat tuffchen *Koe-* en *Menfchenpokken*. — Een Mensch die eenmaal de wezenlyke pokken doorgedaan heeft, is onvatbaar, in verre de meeste gevallen, om voor eene tweede maal befmet te worden, maar evenwel vatbaar om de *Koepokken* te ontvangen, eene Ziekte, die onderfteld word gelykfoortig met de *Menfchenpokken* te zyn. — Hoe moet dit worden overeengebragt? want als gelykfoortige Ziekte met de *Menfchenpokken* zoude men verwagten, dat de Mensch voor beiden onvatbaar moest zyn. Maar neen, het tegendeel heeft plaats; iemand eenmaal *Menfchenpokken* gehad hebbende, kan door Inënting de *Koepokken* bekoomen. Volgens myne wyze van denken is

(a) Nieuwe Scheik. Biblioth. 1fte Stuk Pag. 1-9.

is dit verschynfel niet moeilyk te verklaaren, want daar zy beiden, zoo ik tot hier toe meen bewezen te hebben, in natuur en eigenschappen van elkander verschillen, zoo volgd ook, dat, schoon men de *Menschenpokken* gehad heeft, men wel onvatbaar is geworden, om andermaal met die smetstof te worden aangetast, maar even vatbaar blyft als te voren, om de *Koepokken* te kunnen bekoomen, dewyl dit verschynfel wederom gelyk staat met anderen. Pokken maaken ons even min onvatbaar voor Mazelen en roodvonk, als deeze voor geene, want zy verschillen van elkander in natuur en eigenschappen, en ook stemd zulks overeen met het denkbeeld van Ziekte.

Wat het *achtste* aangaat: aangaande dit verschynfel zal ik niets aanmerken, dewyl het op zig zelve, zonder eenige ontleding, genoegzaam te kennen geeft, het verschil 't geen er bestaat tusfchen de beide gedroogde stoffen.

Wat het *negende* aangaat: wanneer men zonder veel nadenken en oppervlakkig den loop nagaat der *Koepokken*, aan den mensch Ingeënt, en de overeenkomst, welke by den eerste opflag dezelve met de *Menschenpokken* fchynen te hebben, befchouwt, zoo valt het niet moeilyk na te gaan, dat zommige hier door in dwaaling geraaken, doch wanneer men alles rypelyk overweegt, zal men zien, dat deeze fchynbaare overeenkomst hier ook weinig afdoet.

Aan die Ziektens van het menschelyk lichaam, welke vergezeld gaan met een uitbotting van puisten of blaasjens, meer of min groot, en meer of min,

minder in getal, op de oppervlakte van het lichaam, zoo dat zy meer of min boven de huid verheven zyn, geeft men de geslagtnaam van *uitbottende Ziek- tens* (*Morbi exanthematici*), deeze uitbottende Ziek- tens verschillen nu, behalven door hunne byzon- der kenfchetfende eigenschappen, van elkander hier in, dat zommige uitbottingen vormen, welke geen blaasjens die met een vogtige stof vervuld zyn, doen ontstaan, zommigen van welken weder na den afloop der Ziekte verdwynen zonder afschilfering (*desquammatio*), zommige met afschilfering. Ten tweeden, dat anderen uitbottingen vormen, die allengs opzwellen en blaasjens doen ontstaan, van welke zommige een dun weiagtig vogt bevatten, zoo als in de *Morbus phlyctanoides* plaats heeft, (a) an- dere een etteragtige stof, ja een volkomen etter be- vatten, zoo als in de wezenlyke *Menschenpokken*, enz: zommige van deeze uitbottende Ziekten zyn befmettende, andere niet. — Die Ziekten nu wel- ke met een uitbotting van blaasjens vergezeld gaan, hebben, wat het uitwendig aanzien aangaat, dit met elkander gemeen, dat zy eerst opkoomende, een meer of min rood gekleurde vlak vormen, die langzaam aan verhevener word, boven de huid uit- steekt, een blaasje vormt, het welk eindelyk met een zeker vogt vervuld word, hier van uitgezon- derd de zogenaamde *Windpokken*; dan geen Ge- neeskundige zal ooit in de gedagten koomen, om,
uit

(a) J. B. BURSERIUS de Hanifeld Instit. med. pract. vol. 2 C. 7. P. 92. edit. nova. Lipsæ. 1787.

uit hoofde deezer uitwendige geringe overeenkomst, deeze uttbotting Ziektens met elkander gelykfoortig te stellen, vermits derzelve verschillende natuur en eigenschappen hem bekend zyn.

Zodanig eene blaasvormige uitbotting Ziekte nu vereischt tyd, om tot dat tydftip te komen, waar in de blaasjens, die in hunne opkomst niet dan een vlek op de huid vormden, met eenig vogt vervuld zyn, en deeze tyd kan men verdeelen in zoo veele tydvakken, b. v. daagen, in welke zichtbaare veranderingen, in zodanige uitbottingen voorkomen; hier in dan komen deeze uitbotting Ziektens, wat het uitwendige aangaat, wederom met elkander overeen, dat zy ieder, na maate van hunne aart, zoo veelen of meer dagen vereifchen, tot hunne geheele afloop, dan ook hier uit kan men niet besluiten, dat zy gelykfoortige Ziektens zyn, maar wel dat zy even als andere Ziektebewerkingen in het Menschelyk lichaam, eenen zekere tyd vereifchen, om die opeenvolging van verschynfelen af te leggen, welke ieder hunner byzonder eigen is.

Wanneer wy nu het geen hier vooren gezegd is, toepasfen op de verschynfelen by de Inënting der *Koepokken* ontstaande, zoo staan deeze *Koepokken* hierin met andere Menschelyke uitbotting Ziektens gelyk, maar doet niets af om daar door de foortgelykheid tusfchen deeze twee Ziektens te bewyzen, want als uitbotting Ziekte moet er noodwendig een zekere maate van tyd verloopfen voor en al eer de verschynfelen, die hier ontstaan, hunne loop hebben afgelegd, en dat men deeze tyd in zoo veele tydvak-

vakken, (als b. v. daagen) verdeeld, is zeer natuurlyke, dewyl daar door de gefchiedenis der Ziekte zoo veel te klaarder word, ook om dat op die dagen in 't oog loopende veranderingen plaats hebben, welke belangryk zyn om gekend en waargenoomen te worden.

De *Koepokken* nu als een uitbotting, welke op de huid een met stof vervuld blaasje vormd, heeft als zodanige verscheide tydvakken, in welke deeze uitbotting tot deszelfs laatste staat komt, eerst een vlek door de Inënting, vervolgens word die vlek verhevener, dan veranderd die verhevenheid in een blaasje, dit blaasje word eindelyk vervuld met een zeker vogt, hier op het blaasje doorbrekende, volgt eene bekorsting; deeze schynbaare overeenkomst dus met de *Menschenpokken*, wat het beloop in 't algemeen aangaat, niet in 't byzonder, bewyst nog op verre na niet, dat wy hier met een gelykfoortige ziekten te doen hebben, maar dit alleen, dat deeze ingeënte *Koepokken*, als een uitbotting Ziekte met een blaasje vergezeld, in zoo verre met de *Menschenpokken* overeenkomen: daarom zeg ik in 't algemeen, niet in 't byzonder.

Want 1°. wat aangaat de stof in het blaasje bevat, deeze is by de *Koepokken* weiagtig, by de *Menschenpokken* een volkome etter. 2°. By de *Koepokken* is zeldzaam koorts, 't geen dus aanduid, dat de *Koepokstof* weinig geasfilleerd word door de opflurpende vaaten (*vafa absorbentia*) en door het geheel werktuiglyke des lichaams gewyzigd word, iets 't welk by de Inënting der *Menschenpokken* altoos
plaats

plaats heeft, wanneer de beide vereischtens tot daarstelling deezer Ziekte aanwezig zyn. 3°. Op die tyd dat de etter in de blaasjes by de *Menschenpokken* gevormd word, geeft het geheele gestel door een koortsagtige aandoening en een minder welzyn als de voorige daagen, deeze verandering, in de uitbotting plaats hebbende, te kennen; dat ziet men niet voorvallen by de Inënting met *Koepokken*, als loopende deeze, in verre de meeste gevallen af zonder aanmerkelyke blyken van eenige ongesteldheid. 4°. Wanneer de ingeënte *Menschenpokken* wel vatten, zoo als men in het algemeen spreekt, dat is te zeggen, wanneer *Menschenpokken* als grondoorzaak deezer Ziekte door de Inënting medegedeeld, door het lichaam van den ingeënte, dat is door het leeven word waargenoomen, daar op terug werkt, en zodanig gewyzigd word, dat er de wezenlyke pokken opvolgen, zoo geeft het geheele gestel hier van blyken door zodanige tekenen, welke aanduiden, dat de pokstof, als Ziekte oorzaak, in dit lichaam over het geheel werkt, eerst plaatselyk, zoo als de verschynselen by de plaats der Inënting aantoonen; Vervolgens door de zwelling van de byliggende klieren, daar na meer algemeen door een koortsagtige beweging, duizeling, braaking, roering in den onderbuik, pyn in de lenden, styfheid in de leden; by de Inënting der *Koepokstof* daarentegen, als naaste Ziekte oorzaak, hebben deeze verschynselen, als tekenen van eene algemeene gewaardwording en daar op volgende terugwerking des leevens, of zoo men wil van het geheel werktuiglyke des

des Lichaams genoegzaam geen plaats. — De plaats der Inënting duid een plaatselyke gewaarwording aan, en voor 't overige loopt de Ziekte in verre de meeste gevallen onmerkbaar af, iets 't geen door alle de voorstanders der *Koepok-Inënting* eenpaarig bekend word, en deeze Inënting daarom word voorgegeven als een beter middel, dan de gewoone Inënting, dewyl de Ingeënte Mensch genoegzaam niets door te staan heeft. 5°. De adem van iemand welke of door den natuurlyken weg, of door de Inënting de *Menschenpokken* bekomen heeft, heeft eene byzondere reuk, welke men ook waarneemt aan de oxelklieren, een reuk die ten eene maal aan deeze Ziekten eigen is, en verschillende van alle anderen, welke men by andere Ziektens gewaar word; deeze byzondere en aan de *Menschenpokken* eigen reuk, heeft by de Ingeënte *Koepokken* geen plaats.

Het tot hier toe verhandelde bevat in zig de redenen myner twyffeling aangaande het overeenkomstige tusfchen *Koe- en Menschenpokken*, en zoo ik my niet bedrieg, heb ik hier de voornaamste punten aangehaald, welke in staat zyn het verschil tusfchen deeze beiden aan te toonen; evenwel daar men my nu nog zoude kunnen tegenvoeren, dat, niet tegenstaande dit verschil tusfchen deeze beide Ziektens, zulks daarom niet bewyst, dat deeze *Koepokken*, door derzelve Inënting aan den Mensch, hem niet kunnen bevryden of liever onvatbaar maaken om door de wezenlyke *Menschenpokken* aangedaan te worden; zoo wil ik hier op antwoorden en
my-

myne bedenkingen aan den dag leggen, evenwel met die verzekering aan myn tegenparty, dat, zoodra my alle zwarigheden zullen zyn opgelost, ik niet styfhoofdig zal bevonden worden, maar de waarheid omhelzen, dewyl het alleen myn doel is, haar te vinden.

Om nu myn antwoord zoo veel te meer licht by te zetten, zal ik het stuk twee leedig voordraagen.

1°. Welke bewyzen moeten er aangevoerd worden, ten betooge, dat schoon *Koepokken* in aart en eigenschappen van *Menschenpokken* verschillende zyn, zy egter niet te min, door derzelver mededeeling aan den Mensch by wyze van Inënting hem onvatbaar maaken, om naderhand door *Menschenpokken* aangedaan te worden?

2°. Welke bewyzen moeten er aangevoerd worden, ten betooge, dat, daar *Koepokken*, zoo zeer in aart en eigenschappen verschillen van *Menschenpokken*, zy hier door ook niet in staat kunnen zyn, om door derzelver mededeeling aan den Mensch, by wyze van Inënting, hem onvatbaar te maaken, van naderhand door *Menschenpokken* aangedaan te worden?

Wat het eerste aangaat: zoo moeten de twee volgende poincten bewezen worden.

1°. *Een Ziekte oorzaak, kan een ander Ziekte oorzaak onvatbaar maaken, om, wanneer zy, als zodanig, aan het menschelyk werktuig word aangebragt, door dit zelfde werktuig waargenoomen, bewerkt en gewyzigd te worden.*

2°. *Niet tegenstaande er zoo veele verschillende Ziektens in het werktuiglyke van het menschelyk lichaam*

gebooren worden, zoo volgt daar uit niet dat zy allen van verschillende oorzaaken afhangen, in tegendeel verschillende Ziektens kunnen van een zelfde oorzaak afhangen, en daar door kan de vatbaarheid om door die oorzaak andermaal aangedaan te worden, worden weggenoomen, wanneer een deezer verschillende Ziektens, uit deeze eene oorzaak ontstaande, aanwezig geweest is.

Om het *eerste* point te bewyzen, zie ik de moogelykheid niet in, dewyl nog eenige theorie hoegenaamd, nog eenige Geneeskundige ervaring my daar toe in staat stelt, en dit point moet des niet tegenstaande bewezen worden, om tot het besluit te komen, dat *Koepokken*, als Ziekte oorzaak, de *Menschenpokken*, als Ziekte oorzaak, kunnen uitdelgen door derzelve Inënting, schoon zy beiden als oorzaaken van elkander verschillen, — Ik laat dus deeze proeve van Menschen vernuft aan een ander over.

Om het *tweede* point te bewyzen, zoo moet men zig zorgvuldig wagten van hier niet de verschynselen van Ziektens, met de Ziektens zelve te verwarren, want in dit geval is er moogelykheid om eenige schynbaare bewyzen voor den dag te kunnen brengen, b. v. verkouding als ziekte oorzaak kan by deeze een meerdere afscheiding van snot in de neus, een taaie slym in de keel, en een gevoel van zwaarte boven de oogen veroorzaken, by geene een Diarrhæa, by een ander eene ontsteeking koorts, by een vierde eindelyk eene koorts van een kwaadaartige natuur; en deeze opgenoemde zyn niet allen verschillende

Ziektens , maar wel verschillende verschynfelen uit een en dezelve Ziekte oorzaak ontstaande , en de reden van deeze verscheidenheid legt in de terugwerking op de Ziekte oorzaak , welke terugwerking de form en wyziging der Ziektens uitmaakt , en daar de terugwerking op de Ziekte oorzaak , de form en wyziging der Ziektens uitmakende , afhangd van de bewerktuiging , en het ieder Natuurkundige bekend is , hoe zeer verschillende de wyzigingen zyn , welke in de bewerktuiging van deeze of geene Mensch plaats hebben , (iets 't geen de Ouden met de benaaming van *Temperamentum* bestempelde) zoo valt het ook niet moeilyk deeze zelfde verscheidenheden , met betrekking tot de Ziekte verschynfelen te verklaren : Wanneer men zig nu voor deeze dwaaling wagt , en Ziekte , van Ziekte verschynfelen onderscheid , als dan ook verklaar ik my onmagtig om één aanneemlyk bewys voor het *tweede* point te kunnen aanvoeren.

Wat het *tweede* aangaat : zoo moeten de volgende poincten beweezen worden.

1°. *Alle die verschillende Ziektens , welke in het Menschelyk Lichaam ontstaan kunnen , zyn van elkan-
der verschillende , als gevolgen zynde van verschillende
oorzaaken.*

2°. *Gene Ziekte van het Menschelyk Lichaam kan
het zelve onvatbaar maaken , om door eene andere Ziek-
te van een geheel verschillende Natuur te worden aan-
gedaan.*

3°. *De Koepokken , als eene verschillende Ziekte*

van

van Menschenpokken , kunnen dus het Menschelyk Lichaam voor dezelve niet onvatbaar maaken.

Wat het *eerste* aangaat: het woord Ziekte oorzaak bevat in zig het denkbeeld van een werkend iets , het welk in zig zelve de voldoende reden opgeslooten houdt van Ziekte , dewyl zonder dezelve geen Ziekte mogelyk is ; evenwel kan zodanig een Ziekte oorzaak aanwezig zyn , zonder dat er eene Ziekte op volgt , alzo van de zyde van het Menschelyk Lichaam de onfangbaarheid voor deeze Ziekte oorzaak moet wezen , om die verandering in het werktuiglyke te doen gebooren worden , welke men Ziekte noemd ; en op deeze wyze beschouwd wordende , kan men zeggen , dat tot het doen ontstaan eener Ziekte , eene tweevoudige werking vereischt word. 1°. De werking van de Ziekte oorzaak op het Lichaam. 2°. De terugwerking van het Lichaam op de Ziekte oorzaak ; — deeze terugwerking nu kan geen plaats hebben , zonder dat het Lichaam de Ziekte oorzaak gewaar word , de gewaarwording gaat dus de terugwerking voor af , en deeze terugwerking op een Ziekte oorzaak , bevat in zig wederom het denkbeeld van eene wyziging in de dierlyke bewerktuiging , dewyl eene Ziekte des Lichaams zoo veel te kennen geeft , als een afwyking van den voorige staat deszelve , dat is van den staat , welke men gezondheid noemt , en zodanig een afwyking bevat natuurlyk in zig een verandering of wyziging in de bewerkingen (functiones) van het Menschelyk Lichaam , en eene veranderde bewerking houdt in zig opgeslooten het begrip eener ver-

anderde bewerktuiging , dewyl zonder deeze verandering in de bewerktuiging , de bewerkingen zouden voortgaan , zoo als in den staat der gezondheid plaats heeft. — Uit deeze werking der Ziekte-oorzaak op het Menschelyk Lichaam , de gewaarwording van het Menschelyk Lichaam van zodanig een Ziekte-oorzaak , en de terugwerking op dezelve , volgt dan eene wyziging in de dierlyke bewerktuiging , welke men Ziekte noemt , en zodanig eene wyziging of Ziekte word gevolgd door eene veranderde bewerking ; — deeze veranderde bewerkingen maaken dat geene uit , het geen men de verschynfelen eener Ziekte noemt.

Uit dit saamgesteld denkbeeld van Ziekte volgt van zelve , dat wanneer eene Ziekte-oorzaak als zodanige , verschilt van eene andere Ziekte-oorzaak , op eene verschillende wyze moet werken op het Menschelyk Lichaam , en dus de gewaarwording en terugwerking van de zyde des Lichaams verschillende moeten zyn , waar uit eene verschillende wyziging in de bewerktuiging geboren word , en dus eene verschillende Ziekte ontstaat , welke door verschillende veranderde bewerkingen of verschynfelen moeten gevolgd worden , en hier door word de Geneeskundige tot het besluit gebragt , dat de Ziektens , met welke het Menschelyk Lichaam word aangedaan , hier in van elkander onderscheiden zyn , dat zy van onderscheide oorzaken afhangen. — Dit op de *Koe* en *Menschenpokken* toegepast , mag ik met grond besluiten , dat zy beiden van elkander onderscheiden zyn , dewyl zy beiden van verschillende oorzaken afhangen , en ik blyve
by

by deeze gedagte , zoo lang , tot men my de valscheid van het denkbeeld , het welk ik aangaande het woord ziekte heb , aantoot.

Wat het *tweede* aangaat : gewaarwording van , en terugwerking , op aangebragte uit en inwendige prikkelingen , en de gevolgen hier door in de bewerktuiging ontstaande , maaken dat geen uit , of liever zyn zoo veele tekenen , aan welke wy het leeven kennen , en waar door wy het leevend bewerktuigd ryk van het onbewerktuigd en doode ryk onderscheiden. — welk eene prikkeling nu ook aan een levend bewerktuigd Lichaam aangebragt word , mits het zelve ontfangbaar zy voor zodanig eene , zoo word het dit gewaar , werkt op het zelve terug , en doet een wyziging in de bewerktuiging ontstaan. — Het onderscheid , het welk in deeze gewyzigde bewerktuiging plaats heeft , hangt hier van af , dat deeze prikkelingen strekkende zyn of , om het Lichaam in dien staat te doen blyven , welke gezondheid , of in dien staat te brengen , welke Ziekte genaamd word ; want als een met leven bezielt Lichaam gevoelt en werkt het terug op beiden , uit hoofde van die kragt , welke levenskragt genaamd word. Het ontstaan eener Ziekte kan men dus nimmer zoeken in zogenaamde *Ziektestoffen* , men kan niet , zoo als voorige Geneeskundigen gewild hebben , aanneemen b. v. dat de *Menschenpokken* hier in gelegen zyn , dat ieder Mensch een pokstof by zich heeft , welke eerst dan opkomt , ja om het zoo eens uit te drukken , uitgist , wanneer eene gelegenheid geevende oorzaak (Causa

occasionalis) zich opdoet, (a) zoo als hier een *epidemia variolosa*, of alleen een pokbesmetting, die niet op zodanig een tyd epidemisch heerscht, want hoe zal men anders de rede verklaaren, dat er Eeuwen verloopēn zyn, eer deeze Ziekte zig in Europa ontdekte, en dat er heden nog plaatsen zyn, wiens inwoonders nimmer door deeze Ziekte zyn aangetast; deeze stelling dan aangenomen zynde, zoo zie ik de mogelykheid niet, om aan te toonen, dat een Ziekte het Lichaam onvatbaar kan maaken, om door eene ander Ziekte, van de vorige geheel verschillende, aangedaan te worden: ware er voor ieder Ziekte een Ziekte stof aanwezig, konde men dit bewyzen, ja, in dat geval konde men de moogelykheid inzien, dat eene Ziekte tevens eene andere Ziekte stof verdelgde, dan dit te bewyzen, *hoc opus, hic labor!* en zoo wy, wat aangaat de *Menschenpokken*, de ondervinding raadpleegen, twyfel ik of anderen daar toe wel zullen in staat zyn; Zy immers heeft ons geleerd, hoe vrugteloos de poogingen zyn geweest van hen, die door deeze of geene middelen, de *Menschenpokken* in allen gevallen wilde goedaartig doen worden of uitdelgen. Men zie aangaande deeze poogingen het werk van **ROSEN VAN ROSENSTEIN**, (b) en van **GIRTANNER**.

(a) F. DEZOTEUX en L. VALENTIN, *Traité histor: & pratique de L'inoculation*. a Paris an 8. chap. 1. Pag. 108.

(b) Handleiding tot de kennis en geneezing van de Ziekten der Kinderen 1779.

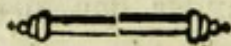
(a). Na dat GIRTANNER over deeze mid-
 delen gehandeld heeft, zegt hy, „Er is derhalven geen
 „eenig voorbehoedmiddel, nog tegen de Klader-
 „Ziekten in't algemeen, nog tegen derzélver kwaad-
 „laartigheid, ten minste is zulk een middel nog niet
 „uitgevonden, men de tot hier toe aangepreezene
 „middelen van dit foort, doen de hun toegeschree-
 „ven uitwerking niet.

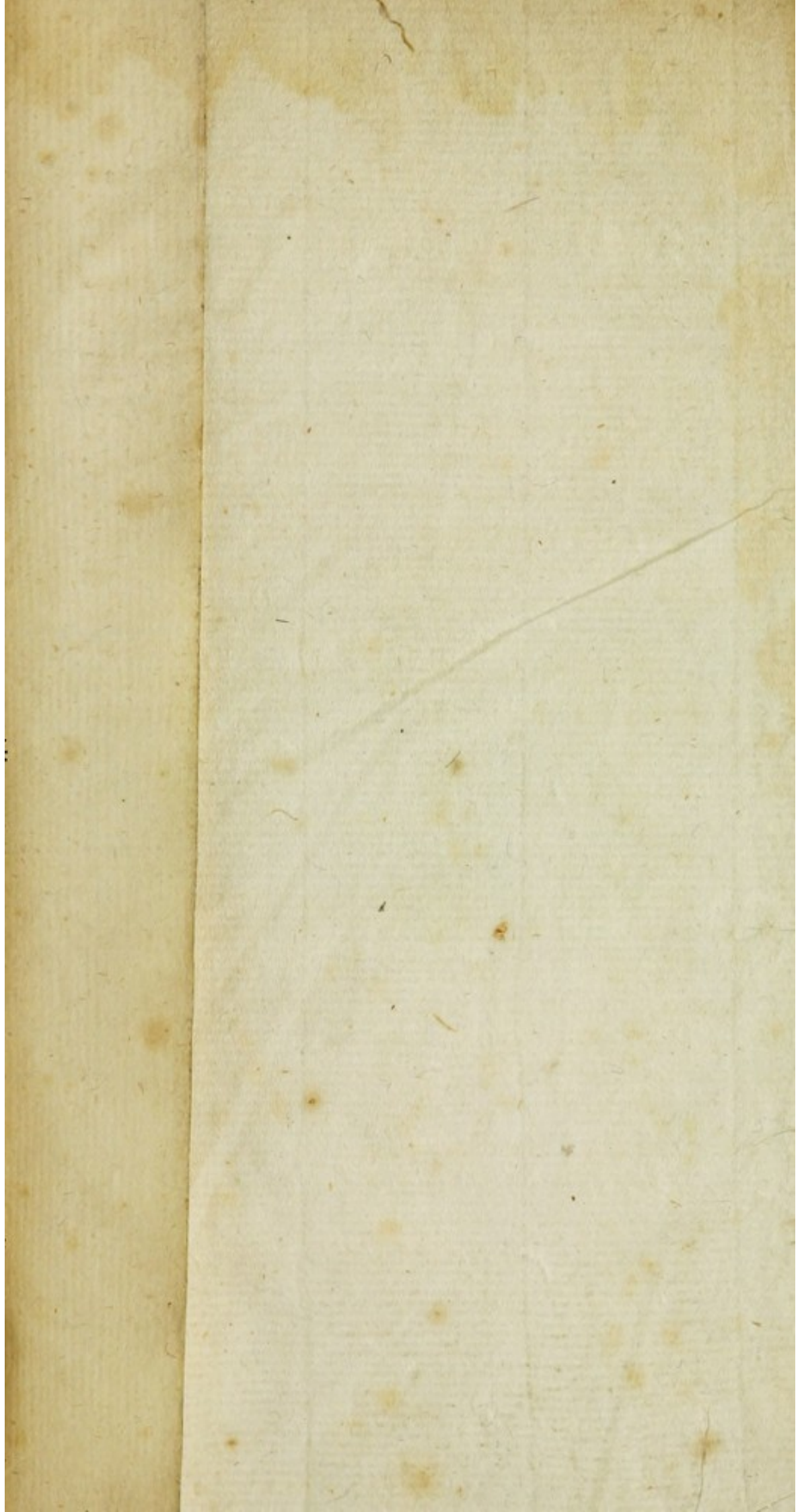
Wat het derde aangaat, zoo geloof ik, dat uit het
 geen, aangaande de twee voorige poincten gezegt is,
 ten volle bewezen word, dat *Koepokken* als een on-
 derscheide Ziekte van *Menschenpokken*, dezelve nog
 kan uிடdelgen, nog het Lichaam voor dezelve be-
 hoeden.

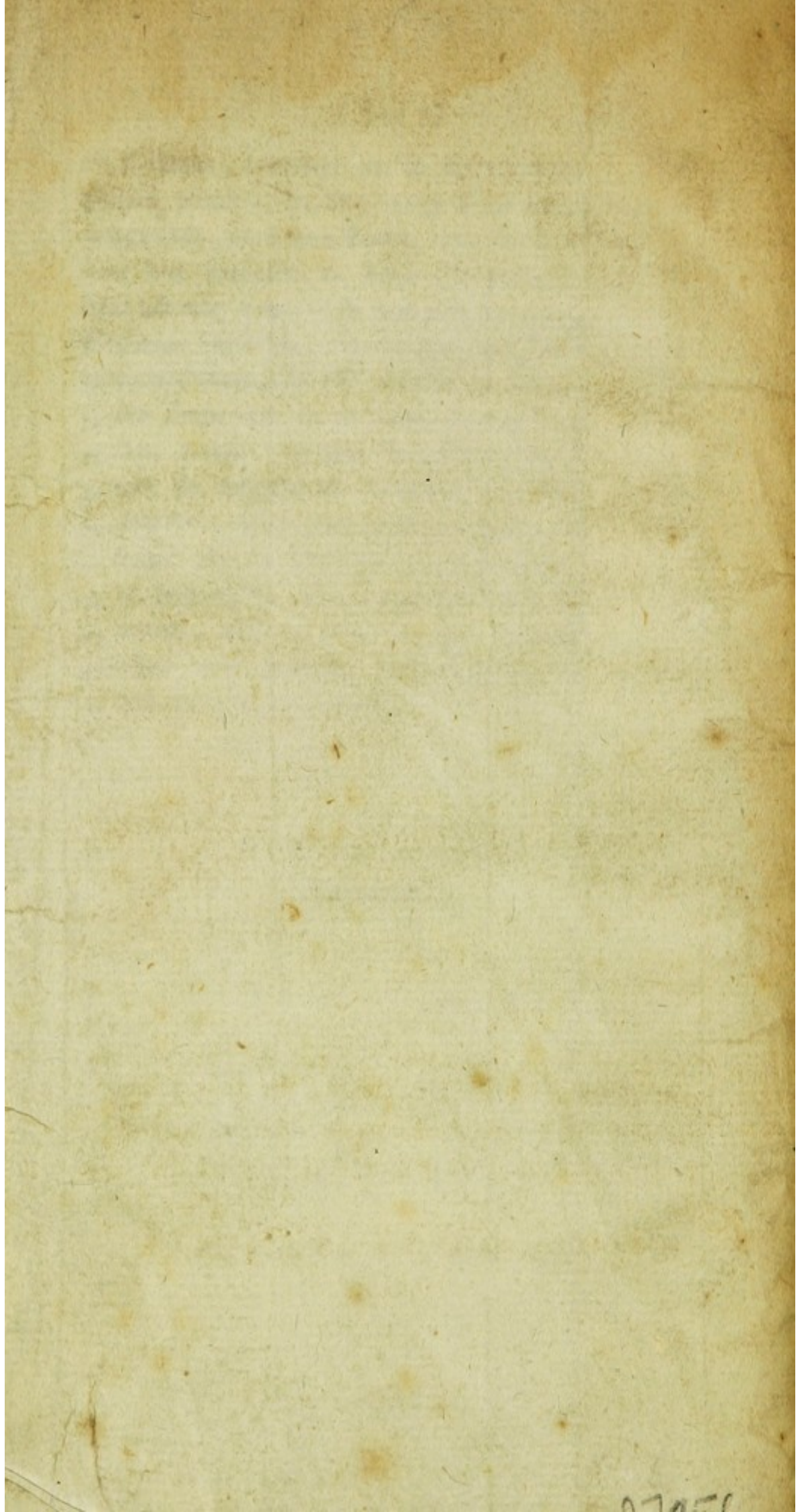
Ik blyve dan zoo lang by dit myn gevoelen, tot
 proef-ondervindelyke waarneemingen, met voldoen-
 de bewyzen gestaaf, en redeneeringen die op de
 wetten der Genees en Natuurkunde gegrondvest zyn,
 my van myne dwaaling overtuigen. Want in zaa-
 ken van zoo veel aanbelang, als deeze, moet en
 mag men niet, zonder den heiligen pligt van Ge-
 neesheer te schenden, bloot *Empirice* handelen, wy
 hebben hier immers met menschen te doen, het kan
 dus niet onverschillig zyn, of de proef al of niet
 gelukt. — Hoe moeten Ouders te moede
 zyn, welke, door aanrading van hunnen Genees-
 heer, hun éénig Kind met *Koepokken* doen Inënten,
 met het blyde vooruitzigt, van het zelve onvatbaar
 gemaakt te hebben voor eene der akeligsten onder al-
 le

(a) Verhandeling over de Ziekten der Kinderen 1797.

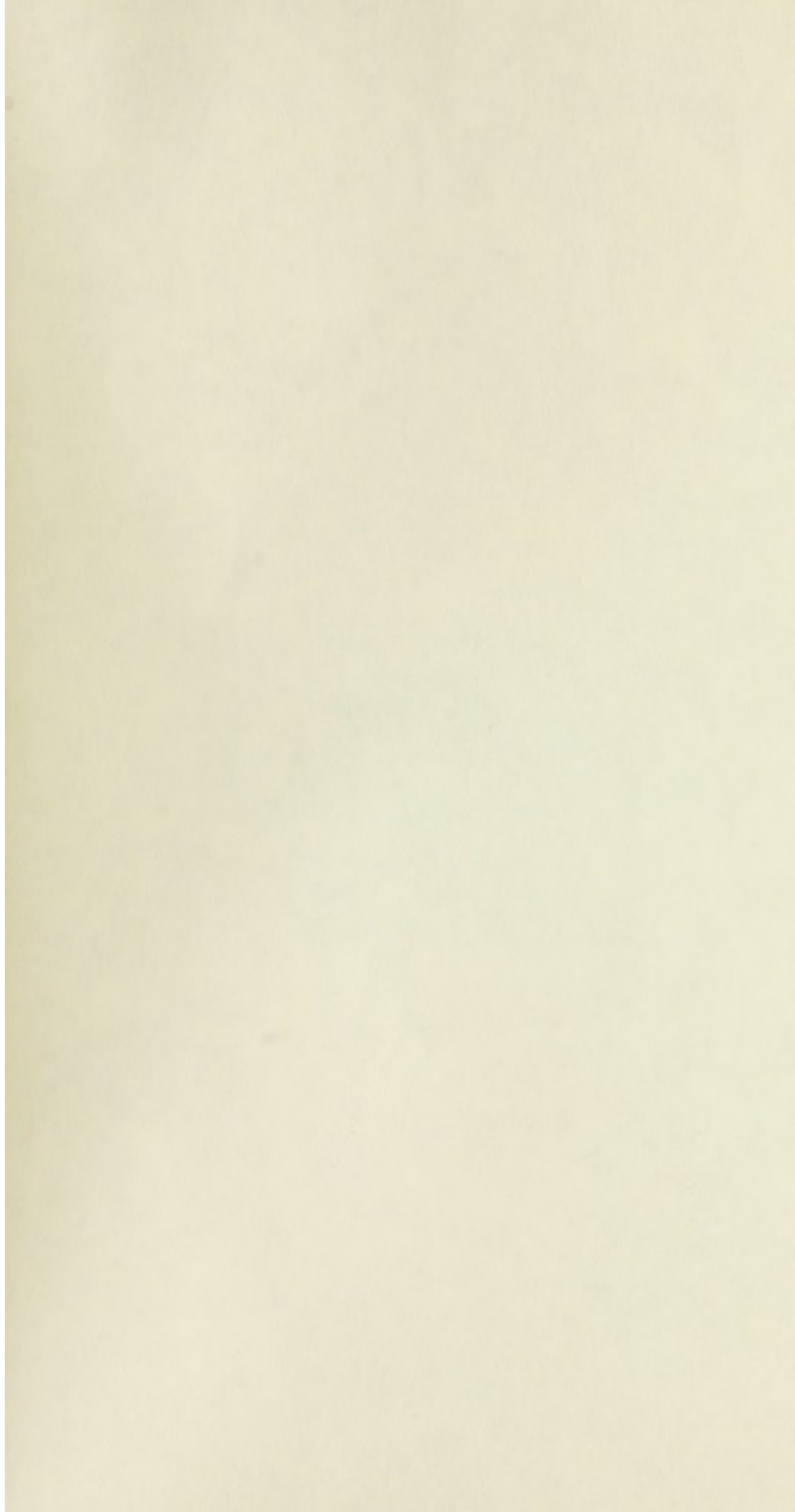
le Ziekten, wanneer zy in dit vooruitzigt te leur
 gesteld worden, en hun eenig Kind naderhand zien
 wegrukken, door eene Ziekte, voor welke een Genees-
 heer hun beloofde te zullen beveiligen. Ik her-
 haal het nog eens, men kan nog mag hier niet bloot
Empirice handelen, en eindige met het geen **ZIM-
 MERMAN** aangaande den *Empiricus* zegt, te weten.
 „ een Empericus in de Geneeskunde is een Mensch,
 „ die, zonder zig met de geschiedenis der Natuur
 „ met de tekenen en oorzaken der Ziekten, met
 „ derzelver aanwyzingen en methode, ten hoofdza-
 „ kelyk met de ontdekkingen aller tyden en volken
 „ te bemoeien, alleen naar den naam eener Ziekte
 „ vraagt, alle zyne artzenyen naar den ry op een
 „ blind geluk toedient, zyn oeffening volgt, maar
 „ ook zyn kunst onteert.

07050

Accession no. 27456

Author
Doornik, J. E.
Aanmerkingen...
1801.

Call no. Inoc.

Vacc

